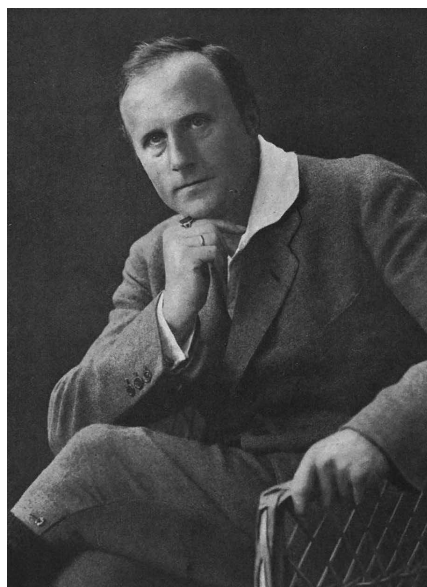

VIGGO JULIUS VON HOLSTEIN-RATHLOU, DANSK LITTERATURHISTORIKER MED TROPEHJELM OG FIKSE IDEER

Af Aage Jørgensen

Viggo J. von Holstein Rathlou

Viggo Julius von Holstein-Rathlou (29. september 1885 – 3. februar 1965).

M.A. Capranis Fotografiske Atelier, Aarhus, 1921.

Stamhuset, slægtsbaggrunden

Litteraturhistorikeren, bibliotekaren og forfatteren Viggo Julius von Holstein-Rathlou (1885-1965), som denne artikel skal handle om, er ikke, som det ofte formodes, søn af Christian Frederik Emil von Holstein-Rathlou (1849-1919), der var stamherre på godset Rathlousdal i Odder, men af hans halvbror Huno Philip August von Holstein-Rathlou (1855-1918), der en overgang forvaltede godset Gersdorffslund i Hou, og hustruen Jenny Cathrine Høeg-Warming (1856-1933).

For til fulde at forstå slægtsproblematikken, er det hensigtsmæssigt at gå tilbage i historien. I Det Rathlouske Gravkapel i Gosmer Kirke, Hads Herreds største, befinder sig to sandstenssarkofager og syv trækister. To af kisterne rummer de jordiske rester af Gregorius Rathlou, der i 1674 byggede Rathlousdal, og som døde i 1681, og hustruen Margrethe Gersdorff, der var datter af statsminister Joachim Gersdorff, og som døde i 1700. Sarkofagerne rummer resterne af deres søn Christian Rathlou, som døde i 1752, og hans hustru Dorothea Sophie Schack, som døde i 1771. Christians bror Frederik Carl Rathlou, godsets ejer 1681-1708, hviler i kiste nr. 3, mens Christian og Dorotheas fire børn hviler i de øvrige. Kun et af dem blev voksen, en datter, som døde i 1747.¹

I denne situation omdannede Christian og Dorothea i 1749 deres besiddelser – Rathlousdal og Gersdorffslund med alt, hvad dertil hørte: fæstegårde, marker, skove, ja tilmed Gosmer Kirke – til et "uadskilt" *stamhus*. Et stamhus er en juridisk konstruktion, der sikrer, at besiddelserne ikke kan sælges, endsige deles, men stedse bevares i slægten og går i arv til nærmeste mandlige arving. Som begunstiget indsatte de en nevø, der kom i betragtning ved den længstlevendes død, altså i 1771, nemlig Joachim Otto Schack-Rathlou, også han et betydeligt navn i danmarkshistorien, før 1788 indehaver af en række centrale poster, en overgang statsminister. Han døde i 1800 efter forinden at have mistet samtlige sine 11 børn. Sammen med hustruen Øllegaard Charlotte Juul og et af børnene, Dorothea Sophia Schack-Rathlou, blev han stedt til hvile i Gosmer Kirkes Schack-Rathlouske Gravkapel – i sarkofager, i øvrigt, af hofbilledhuggeren Johannes Wiedewelt.²

Besiddelserne gik nu i arv til "en fjern slægtning", gehejme-konferensråd Christian Frederik von Holstein (1758-1828) og derefter videre i lige linje til Niels Rosenkrantz von Holstein-Rathlou (1786-1846)³ og dennes søn af samme navn (1812-50) – og videre igen til den indledningsvis nævnte Emil von Holstein-Rathlou, som altså blev stamherre knap syv måneder gammel. Hans stamherreskab kom med andre ord til at strække sig over næsten 69 år.

Efter Niels Rosenkrantz d.Y.'s død giftede moderen, Julie Sophie von Leitner (1824-1902), sig med hans bror Viggo (1821-84). De tog vare på bedriften, indtil Emil i 1878 giftede sig med Sophie

(1859-1944), en datter af billedhuggeren Jens Adolf Jerichau og maleren Elisabeth Jerichau Baumann.⁴ De fik syv børn, af hvilke de tre fik favoritnavnene Huno, Viggo og Emil. Deres to fætre på Gersdorffslund fik navnene Viggo Emil og – altså – Viggo Julius.

Det hører med til historien og må have gjort et stort og varigt indtryk på slægtens medlemmer, at Sophie gerådede i konflikt med sin svage mand og efterhånden nærmest satte ham fra bestillingen, og at der også var en meget ringe kemi mellem hende og flere af Emils søskende, ja, tilmed mellem hende og nogle af børnene. Det kom til en række retstvister, bl.a. med Rathlousdals godsbestyrer og Gersdorffslunds forpagter, tvister, som i årene op mod lensafløsningen i 1919 rystede hele den danske landadel. Den havde i forvejen mistet anseelse og oplevede den varslede ændring af ejerforholdet til godserne som dybt krænkende, så den havde mindst af alt brug for, at en fra dens egne rækker skabte furor i offentligheden.⁵

Sønnen Adolf Viggo Rudolf *Huno* von Holstein-Rathlou nåede lige netop at blive stamherre, inden loven trådte i kraft. Han var imidlertid flygtet fra moderen og balladen til Canada og lod en københavnsk advokat om at klare afviklingen af de store jordtilliggender. Efter hans død i 1957 overgik ejerskabet til sønnen Viggo *Rudolf* Huno von Holstein-Rathlou, som fire år senere afhændede det – ud af slægten.

Imperiet omfattede i glansperioden foruden stamgodset Rathlousdal også hovedgårdene Gersdorffslund og Sophienlund og mange fæstegårde og store skovstrækninger. I 1869 købte Emil det nærliggende gods Rodsteenseje, der i sin tid indgik i de besiddelser, som kronen efter 1660 tilskødede ovennævnte Joachim Gersdorffs arvinger. Blandt Emils øvrige tilkøb kan nævnes Hesselø⁶ samt i småtingsafdelingen et par villaer i Hou og et par lejligheder i København. En ambitiøs udvidelse af Rathlousdals hovedbygning gik i vasken o. 1912. Efter nedrivning i 1950 står kun nogle pavilloner tilbage, som nåede ud over projektstadiet. Avlsbygningerne brændte i 1910 og blev genopført andetsteds. I en til godset hørende dyrehave lod Emil i sin pure ungdom indrette en af arkitekten Martin Nyrop tegnet bjørnegrotte, som man stadig kan bese og forundres over.

Den havarerede Kingo-udgave

Viggo von Holstein-Rathlou fik, skønt altså fra Østjylland, sin studentereksamen i 1903 fra Ordrup Latin- og Realskole og blev i 1909 cand.mag. med hovedfaget dansk og bifagene tysk og engelsk. I perioden 1907-10 var han assistent på Det Kongelige Bibliotek. I 1912 blev han underbibliotekar på Statsbiblioteket i Aarhus, hvor han i 1931 avancerede til "bibliotekar af 1. grad", og hvorfra han i 1948 fik sin afsked.

Holstein-Rathlou tilhørte den kreds på 23 forskere, som stiftede Det danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL). Kredsen omfattede få måneder senere 26 forskere.⁷ Kristian Hvidt tager i jubilæumsskriftet fra 2011, *Forsker, furie, frontkæmper. En bog om Lis Jacobsen*, ikke hans navn i sin pen. Det dokument, som Hvidt kalder "grundlæggende" og citerer in extenso, har blandt de planlagte værker: "Salmedigteren Thomas Kingo's samlede Skrifter, der nu findes dels i ufuldstændige Udgaver, dels i Manuskript."⁸ Ved det konstituerende møde hos underbibliotekar Carl S. Petersen den 29. april 1911⁹ forelå en prioriteret udgivelsesliste med Kingo-udgaven, lagt i hænderne på Holstein-Rathlou, på andenpladsen. Opgaverne blev fordelt. "Selv tog Lis Jacobsen kun ét medansvar, nemlig i udgivelsen af Thomas Kingos værker, et projekt, der gjorde sig bemærket ved ikke at komme i gang!" De fire-fem års arbejde, som Holstein-Rathlou angiveligt nedlagde i projektet, før det blev standset, er simpelthen fortiet i Hvidts bog. Holstein-Rathlou har selv i pjecen *Ene mod det myldrende gemene*, omtalt nedenfor, forklaret, at udgivesarbejdet og DSL-medlemskabet blev frataget ham, fordi man fandt fejl i Kingo-afsnittene i hans antologi *Dansk Renaissance-Digtning* fra 1914. Det endte med, at han mod en vis kompensation mistede hvervet som udgiver, men forblev i selskabet (frem til 1945). Det tilvejebragte materiale blev efterfølgende lagt til grund for disputatsen *Om Thomas Kingo. Nogle studier over hans poetiske skrifter*, som blev antaget og forsvaret i 1917. Sprog- og Litteraturselskabets bestyrelse (Johs. Brøndum-Nielsen, Lis Jacobsen og Carl S. Petersen) afgav dagen før forsvarshandlingen en erklæring, der rasede over, at det materiale, de selv havde værdisat til kr. 2.000 (kompensationsbelø-

bet), dannede grundlag for disputatsen – hvori det imidlertid korrekt er anført, at Holstein-Rathlou havde *samlet* materialet, og at DSL ville *udgive* det.¹⁰

Disputatsen

Undertitlen signalerer en begrænsning gående ud på, at salmedigtningen er ladt ude af betragtning. Den udgjorde jo også den velkendte del af forfatterskabet, mens disputatsen netop var et spin-off af arbejdet med at kortlægge den diffust overleverede del af skriverierne: det håndskrevne, afskrevne, anonymt overleverede, osv. Den "vistnok fuldstændige" kronologisk og alfabetisk ordnede registrant indgår som et appendiks i disputatsen. En i sig selv fortjenstfuld opgave at påtage sig, al den stund Kingo rager op i et landskab af kunstdigtning, som Holstein-Rathlou finder "ynkelig". Foruden Arrebo, Bording og altså Kingo hævder kun Koks Dannevirke-vise, Syvs folkeviseudgave og vægterversene sig. Århundredets katastrofe i poesien var "bruddet mellem folkedigtning og kunstdigtning", og katastrofen bestod netop i, at kunstdigtningen sejrede, hovedsagelig under indflydelse fra de schlesiske skoler. Holstein-Rathlous hjerte bankede følgelig varmest for den Kingo, der fra tid til anden fortabte sig i et folkeligt tonefald.

I øvrigt falder fremstillingen i to hoveddele, først en behandling af Kingos "navnløse" (dvs. anonyme) digtning og dernæst en gruppevis behandling af de "poetiske" digtninger (tøvende også kaldt de "verdslige"). Til slut gives en bredspektret drøftelse af Kingos forhold til samtidslitteraturen.

I førstedelen indgår en fyldig drøftelse af vægterversene, jf. nedenfor. De øvrige anonyme Kingo-digte spænder efter sagens natur over mange genrer, fra "Sæbye-gaards KoeKlage" til "Gravskrift over en Flue". Nogle, som smædeviserne til Jacob Worm, er formedelst deres infame grovhed faldet mange for brystet, men Holstein-Rathlou finder, at det er "en herlig ting, når smædere og calumnianter får svar på tiltale".

Stedet er ikke hér til at gå i detaljer. Dog bør et par af Holstein-Rathlous synspunkter anføres. Til gruppen "Store digte af histo-

risk eller topografisk indhold" (Kronborg, Samsø og Gulland) føjes tre utrykte, bl.a. en 292 verslinjer lang skildring af Danmarks skabelse, som aftrykkes. Holstein-Rathlou formoder, at den unge Kingo har villet gå Arrebo i bedene, er blevet bragt af sporet, men er vendt tilbage og har indarbejdet dele af digtet i Gullandsværket.¹¹ Sværmen af æredigte til monarken er langthen traditionel panegyrik. Højt rangerer derimod mange af Kingos digte trykt i ligprædikener eller under kobberstik, på gravsten, osv. Specielt fremhæves Niels Juel-diget i Holmens Kirke, der sættes på linje med Grundtvigs Willemoes-digt på Odden Kirkegård. Blandt de relativt få bryllupsdigte fremdrager Holstein-Rathlou flere upåagtede/hidtil utrykte¹² og benytter lejligheden til at pointere, at Kingo var anderledes stueren end de fleste kolleger, der ofte skilte sig med et "fuldstændigt priapisk" vid, og oftest mindre elegant-galant end Mikkel Hansen Jernskæg. Kingos platheder karakteriseres som "stilistiske, ikke moralske". Beslægtede er, hvad Holstein-Rathlou kalder "poetiske epistler", bl.a. et bindebrev til Birgitte Balslev, som er "kønt" og "med en understrøm af varme"; et ufint digt til brylluppet noterede, at den gamle bisp efter et ægteskab med smalhans nu kunne få lammelår til aftenkost. Nogle polemiske digte får atter Holstein-Rathlou til at prise injurien, "når der står en mand bag ved". Hvad angår hyrdeversene, altså kærlighedsdigtene "Chrysilis" og "Candica", spises de af med oplysning om "det fornødne"; der kan næppe siges noget nyt om dem efter Richard Petersens levnedsskildring fra 1887!¹³

Kingo på samtidsbaggrund implicerer også dette, at intet jo skabes af intet. Han rager i stil og smag ikke op, men han var – med et par typiske Holstein-Rathlou-formuleringer – "ærbær, præget af sædelig renhed og kraft", "hans redelige Lutherske Christendom har indblæst ham et væb, så hans lurtoner klang over alle tidens hyrdefløjter og sørgeharper". Over for ordkunstneriet, den overlæssede prunkstil i Den Anden Schlesiske Skole, står han "overmåde smukt", med "stor værdighed". Her inddrages salmedigtningen *en passant*. I den er der ingen påvirkning, i hvert fald kun "i rent ydre henseende". Der *kan* være enkelte stænk af engelsk påvirkning, men man analyserer nu engang ikke en digter ved "at pille med gloser". Musikforskningen har derimod talt

om skotsk melodipåvirkning, hvortil Holstein-Rathlou gør den bemærkning, at lighed mellem to ting jo ikke nødvendigvis indebærer påvirkning og indflydelse. Til sidst gives antydninger om Kingos beskrivelsesrealisme, især i ansøgningen til kongen på vegne af de fattige i Odense Hospital, der optrykkes som ret ukendt – hvilket jo siden, især takket være den social- og mentalitetsorienterede litteraturinteresse, har ændret sig.

Holstein-Rathlous udsagn om poetisk kvalitet forekommer ofte usikre. Det er f.eks. mange steder antallet af håndskriftforekomster, altså afskrifter, der bestemmer, hvad der "gjorde lykke". Han kan heller ikke sige sig ganske fri for at pille med gloser.

Disput om disputatsen

Ved forsvaret 12. april 1917 rettede Vilhelm Andersen et voldsomt angreb mod Holstein-Rathlou, hvilket blev startskuddet til en debat i dagspressen, hvor *Politiken*, *Ekstra-Bladet* og *Demokraten* fortsatte bombardementet, mens *Vort Land*, *København* og *Aarhus Stiftstidende* tog sig af forsvaret. En frontdragning, der gav Holstein-Rathlou anledning til at tale om politisering; der måtte stikke mere under, end at han sad i bestyrelsen for Aarhus Amts Rekykorpor, og at han havde digtet nogle forsvarssange.

Doktoranden havde i korrekturfasen forsynet sit værk med en dedikation til professor Julius Paludan. Det blev i pressen udlagt som "en Slags Bestikkelse". Holstein-Rathlou mente sig ikke så "bundsjofer", han havde blot villet ytre taknemmelighed mod sin lærer.¹⁴ *Politiken* kunne meddele, at udvalget havde været delt. Vilhelm Andersen og Verner Dahlerup havde ikke villet antage disputatsen, Paludan havde "i de stærkeste Udtryk" insisteret på antagelse; han havde kæmpet "som en Løve".¹⁵

I en redegørelse i *Vort Land* blev sagen relateret til radikalerens gamle had mod Paludan, fordi han i sin tid fik æstetikprofessoratet for næsen af Georg Brandes og dermed rollen som statsmagtens ynkelige svar på forestillingen om det store menneske som kulturens kilde. Eftersom Vilhelm Andersen havde fundet afhandlingen værdig til doktorgraden, måtte hans optræden ved

disputationen – skrev man – skyldes hans gamle drøm om at blive skuespiller i Olaf Poulsens efterfølgelse. Et kateder var for ham altid en scene. Også ved denne lejlighed noterede *Politiken* ham for en stor personlig succes.

Men det korte af det meget lange var jo, at et samlet bedømmelsesudvalg havde antaget afhandlingen, og at fakultetet efter forsvarshandlingen godkendte bedømmelsen, selvom *Politiken & Co.* altså til det sidste pressede på for at få en rejektion. Sportsjournalistikken havde udstrakt sit domæne til auditoriernes akademiske hanekampe.¹⁶

Vægterversene

Problemet om Kingos eventuelle ophav til vægterversene spiller en fremtrædende rolle i Holstein-Rathlous disputats.¹⁷ Man tør mene, at selve diskussionen og hvad den åbner for er vigtigere end konklusionen, men det er altså den, som er i spil hér, og den går ud på, at alt taler for og intet imod, at Kingo af Christian 5. via den skare magtforvaltere (i disputatsen omtalt som "juristerne"), som han omgav sig med, og som Kingo havde tætte relationer til, fik i opdrag at forsyne vægterkorpset med velklingende strofer til afsyngning på timeslagene – i realiteten for at alle kunne vide, at vægterne passede deres arbejde og ikke sov på jobbet, og altså føle sig i Guds varetægt. Versene er fra 1683 og trykt i en samling forordninger, og altså uden Kingos nævnelse. Traditionen og kommentatorernes flertal har ikke desto mindre holdt ham ansvarlig.

Vilhelm Andersen var af en anden mening og lod en del af sin tre timer lange opposition forme sig som en forelæsning over emnet. Også Hans Brix betvivlede disputatsens tese og erklærede, uden egentlig bevisførelse, at versene ikke kan være "forfattet af Kingo ved den paagældende Tid".¹⁸ Hans to hovedargumenter – vedrørende formelle forhold: der forekommer afkorting af ord, og der forekommer uregelrette rim – kunne Holstein-Rathlou dog ubesværet tilbagevise, støttet i øvrigt af Vilhelm Møller *ex auditorio*.

Vilhelm Andersen skal have antydnet, at Carl S. Petersen gav ham en grund til at distancere sig fra den disputats, som han

altså selv havde været med til at antage. Måske en reference til DSL-bestyrelsens vredagtige skrivelse? Hvad Petersen kan have ment om vægterversproblemet, ses i første bind af *Illustreret dansk Litteraturhistorie*.¹⁹ Han finder intet bevis, men finder tanken nærliggende – tanken om, at man i 1683 har bedt Kingo om en håndsrækning, akkurat som Holstein-Rathlou argumenterer for det. Ingen afvisning altså af traditionens tilskrivning – og vægtersangens ”trohjertede, enfoldigt formanende Tone [...] er i det mindste ikke fremmed for Kingo, naar han holder sig til den knappe Form og bevæger sig inden for den jævne Mands Forestillingskreds”.²⁰ – Siden har vægterversene tilsyneladende ikke beskæftiget litteraturhistorieskrivningen.

Danmark til Dannevirke

Historikeren Axel Johnsen har i et bidrag til samleværket *Over stregen – under besættelsen* skitseret også *baggrunden* for Holstein-Rathlous DNSAP-medlemskab (jf. nedenfor).²¹ Efter flytningen til Aarhus og især efter Verdenskrigen engagerede han sig ivrigt i grænespørgsmålet, bl.a. som medlem af Sønderjysk Forening for Aarhus Amt og af Aarhus Amts Rekyllkorps. Hvor den sønderjyske forenings flertal sluttede op om regeringens politik, tilsluttede Holstein-Rathlou sig den mindretallige Dannevirke-fløj. Det lykkedes denne at erobre bestyrelsesmagten og at presse mange medlemmer – den såkaldte Flensborg-bevægelse – til at forlange, at der skulle stemmes om en grænse syd om Flensborg. Dannevirke-folkene organiserede sig i 3. Zones Kontor, der insisterede på Danmarks historiske ret og på, at også områdets tysktalende/tysksindede befolkning, helt ned til Ejderen, var af dansk æt. På et stormøde i november 1919 hånede Holstein-Rathlou i harske vendinger Zahle-regeringen og forlangte jøderne sat på porten og jyderne bragt til fadet, og altså den historiske ret (efter blodets princip) respekteret.²²

I august 1919 udgav 3. Zones Kontor et lille skrift med tre bidrag, bl.a. Holstein-Rathlous ”Grundtvig, Højskolen og Dannevirke”, der med citater især fra *Danskeren* (1850) ville gøre det

lysende klart, at Grundtvig var Dannevirke-mand. Faktisk standsede Grundtvigs overvejelser vel ved den poetiske formulering i "Folkeligt skal alt nu være": "Til et Folk de alle høre, / som sig regne selv dertil." Jævnt sagt: "Danmark til danskhedens grænse."²³

Efter afstemningen, et nederlag naturligvis for Dannevirke-folkene, holdt de deres overbevisning ved lige i den nystiftede Grænseforening²⁴ og i Ligaen D.D.D., der skulle "virke hen til, at vi ad fredelig og folkeretlig Vej vinder vort tabte Kronland tilbage". Det blev Holstein-Rathlou betroet at organisere en dansk biblioteksbetjening i Flensborg, og i den sammenhæng overspillede han sine kort så grundigt, at han i 1925 – efter et intermezzo i 1922-23, der foranledigede en pamflet med den sarkastiske titel *Sandhedssøgerne i Aarhus* – blev sat fra bestillingen, hvad han blev så rasende over, at han nær havde stiftet en alternativ grænseforening baseret på den hårde, *Blut-und-Boden*-fascinerede kreds om 3. Zones Kontor.²⁵ Luften sivede dog ud af ballonen, hvorefter han holdt sig til Ligaen og beklagede situationen i det forjættede land i bombastisk-patetiske digte, bl.a. i medlemsbladet *Thyras Vold*.²⁶ Tillige skrev han et større værk om de frivillige korps, én lang klagesang over de heroiske værdiers nedbrydning siden 1864 og over den omsiggribende nationale slaphed og selvopgivelse – "de retroendes martyrium", med Axel Johnsens udtryk.²⁷

DNSAP-medlemskabet

Mange flirtede med nationalsocialismen, Holstein-Rathlou formælede sig med den; han søgte 23. august 1938 om optagelse i DNSAP, samme år, som han talte ved 87 møder og kandiderede til Folketinget.²⁸ Nu skulle Holger Danske-ånden og den nationale handlekraft endelig på ny vækkes til live. Han stod i spidsen for 600-årsfejringen af Niels Ebbesens likvidering af den kullede greve. Den positive tolkning af Besættelsen en uges tid senere blev, at tyskerne kom for at redde os fra os selv, så vi i tidens fylde med løftet pande og rank ryg kunne indtage vor selvskrevne plads i Hitlers Neuropa. Med den overbevisning krydrede han de kvad, som i en lind strøm tilgik partiets presse, med drastiske virkelighedsomskrivninger og

fake news. Hans Stalingrad-digt efterlader f.eks. indtrykket af, at tyskerne sejrede!²⁹

DNSAP gav altså ny næring til nationalismen og gjorde det muligt for Holstein-Rathlou (og mange andre) i al formørkelsen at se lys forude. Ole Ravn har i sin introduktion til den danske nationalsocialistiske litteratur omtalt hans historisk-nationale tekster i en række tidsskrifter 1935-45 og karakteriseret ham som "partiets førende kantate- og festdigter" og efter 1940 som partiets "mest fremtrædende 'mytologiske digter'". Ravn registrerer i en håndfuld digte fra *DNSAP's Maanedsbreve* og *Jul i Norden* (med titler som "Til Danmarks vaabenbærende Ungdom ved Fronten", "Narvas Helte",³⁰ "Den nye Vaar over Verden" og "Lov-Kvad over Stalingrads Helte") træk af den legitimationsstrategi, som partiet måtte gribe til i medfør af Besættelsen. Bl.a. satser man en del på æstetik både indholdsmæssigt (flugt til fortiden, vitalisering af historien) og i det grafiske udtryk – og drømmer om en fremtid, hvor den perverterede jødisk-internationale, modernistiske kunst kan fejres af bordet.

I Holstein-Rathlous digt "Ellum og Barvid Syssels Kvindegrupperes Tilkendegivelse for Partiføreren" fra 1941 fik Frits Clausen ved Egtved-pigens mellemkomst overrakt et bronzespænde, der skulle gøre ham stålsat i frihedskampen. Det virkede som bekendt ikke specielt godt.

Den fædrelandske lyrik

Hvor Ole Ravn har blikket rettet specielt mod digtene i partipressen, beskæftiger Thorkild Borup Jensen sig i *Dansk identitetshistorie* bredt med besættelsestidens digte og sange "som udtryk for national oplevelse og bevidsthed".³¹ Ganske vist drejer afsnittet sig især om Harald Bergstedt og Valdemar Rørdam,³² men det indledes med nogle generelle betragtninger vedrørende det nationale genrejsningstema i den nazistiske digtning – og akkurat i denne forbindelse kommenteres s. 323-25 Holstein-Rathlous kantate til National Socialistisk Ungdoms tiårsjubilæum i september 1944. Dens typicitet for den nationalsocialistiske digtning formuleres i syv punkter. At tyskerne

har besat Danmark vidner om en national slaphed, som netop en fædrelandsdigtning med fokus på det nødvendige offer for helheden skal råde bod på. Digtningen, især den fædrelandske sanglyrik, tillægges således en betydelig propagandistisk vægt. Den nationale genrejsning er intet mindre end forudsætningen for, at Danmark kan komme til at indtage en agtværdig plads i et omlagt Europa; det knap nok udtalte alternativ må vel være, at det dekadente land ophører med at være fædreland og slettes af nationernes tal for simpelthen at ende som en neuropæisk provins. Og hvad der fordres er selvfølgelig "en viljestærk, energisk, kraftbetonet indsats", alt underlagt dette, at individet udsletter sig selv og giver sig ind under, hvad fællesskabet kræver af det: "troskab, lydighed, hengivelse". Siden opgaven ses at være en revitalisering, griber man tilbage i fædrelandshistorien til dens mere heroiske stunder og lægger sig op ad den klassiske sangtradition. Med Borup Jensens formulering: "Der tiltrænges et racerent, disciplineret, handledygtigt folkefællesskab, som med begejstring og respekt efterlever egne prægtige kulturtraditioner og heroisk nationale forudsætninger." Pudsigt nok var det langt hen alsangsbevægelsens repertoire, som også dominerede i de nazistiske sangbøger.

Borup Jensen tager som nævnt afsæt i Holstein-Rathlous kantate. Ellers lades hans fædrelandske lyrik ude af betragtning, vel fordi den i realiteten er for ringe – der er unægtelig mere forslag i f.eks. Rørdams nazistisk inspirerede digtning. Mere i detaljer går Flemming Conrad i sit bidrag til Flemming Lundgreen-Nielsen-festskriftet *Tænkesedler*, hvor målet netop er at karakterisere Holstein-Rathlous digtning. Artiklen indledes med en hårdtpumpet biografisk skitse, der især hvad angår disputatssagen er for overfladisk, og som fortier, hvad der lå bag Landsrettens forræderi i 1947.

Conrad fokuserer på Holstein-Rathlous fem digtsamlinger: heltedigtet om Svend Fælding, to samlinger slesvigske digte og to samlinger "blandede digte". Årstallene er 1912, 1914, 1925, 1933 og 1937. Hertil kommer de nazistiske digte i partipressen. Endelig udgav han i 1953-60 tre samlinger norrøn poesi i genfremstilling og gendigtning. Til grund for disse ligger en omfattende mytologisk-heroisk indsigt.

Conrad pointerer ved indgangen til detaillæsningen, at det nationale er så dominerende, "at den i så henseende næppe overgås af mange forfatterskaber i nyere tid", men også med en vægtning mindre på de traditionelle temaer ("natur, sprog og historie") end på f.eks. flaget, ligesom f.eks. folkevisemotiver lever ufortrødent videre. Conrad indkredser tre tekstgrupper – middelalder- og grænselandsfokuserede, samt partirelaterede – og stiller til teksterne i den sidstnævnte gruppe spørgsmålet: influerede hans tilslutning til nazismen på hans nationale poesi?

Men først Svend Fælding, der er en gæv jysk-national kæmpe med en klar fornemmelse af, at det onde er det tyske, og at man skal have viljen til at kæmpe for alt, hvad man har kært. Skrevet omtrent samtidig med, at Jeppe Aakjær & Co. lancerer Den Jyske Bevægelse og Valdemar Rørdam og Aage Westenholz formerer motorcykelkorps med rekylgeværer, så en invasion sydfra kan afværges.³³

Genforeningen var benzin på et engagement, der som omtalt i skuffelse over 1920-afgørelsen manede til kamp for en Dannevirke-grænse. Ud over de to digtsamlinger udgav Holstein-Rathlou, ikke nævnt hos Conrad, *Slesvig, vort elskede omstridte Land*. Digtene er ikke uden *Blut-und-Boden*-mindelser. Man har svært ved at forestille sig, at et krav om yderligere tyske områdeafståelser kunne få gang på jorden. I det hele taget var realpolitisk naivitet et fremtrædende træk i Holstein-Rathlous forhåbninger.

Conrads konklusion er, at Holstein-Rathlou var "blandt sin tids nationalt sindede digtere her til lands". Han rystede aldrig på hånden, når han opregnede forudsætningerne for en glørværdig fremtid for Danmark. Han hentede med forkærlighed sine billeder og former i norrøn og ældre dansk litteratur. Hagekorset opfattede han som et gammelt fællesarisk symbol. Fra det samme udgangspunkt nåede Johannes V. Jensen allerede i 1923 frem til den stik modsatte konklusion.³⁴

Retsopgøret

Det danske samfunds afregning med Viggo von Holstein-Rathlou efter krigen er vel oplyst især af Axel Johnsen og skal her kun

omtales til afrunding af billedet. Han blev interneret på Marse-lisborg Gymnasium straks efter Befrielsen og på Alsgades Skole i København udsat for den sadistiske behandling, som i den første tid prægede situationen, og som bragte ham til at tænke på, hvad man nu fortalte om koncentrationslejrene.³⁵ Byretsdommen for landsskadelig virksomhed, afsagt 13. juni 1947 og bekræftet ved Landsretten, lød på to års fængsel, fem års fortabelse af de borgerlige rettigheder, samt også fortabelse af embede og pension.³⁶ Sagen blev præget af en række fantasifulde og grundløse anklager,³⁷ og selve dommen er formentlig en af retsopgørets mest skønsbaserede.

Holstein-Rathlou forstod den da heller ikke. Derfor den forsvarstale, som Landsretten afskar ham fra at holde, og som stærkt udvidet fremkom på tryk i 1949 med titlen *Thi kendes for U-Ret*.³⁸ Som bekendt var det en ledetråd i det danske retsopgør, at man blev dømt for sine handlinger, ikke for sine holdninger. Holstein-Rathlou blev i medfør heraf ikke dømt for sit DNSAP-medlemskab. Men han blev dømt for sit medlemskab af partiets Storråd, selvom det blev sandsynliggjort, at dette snarere end som ledelsesorgan havde fungeret som heppekor, når Frits Clausen talte.³⁹ Og tydeligvis var det Clausen og ikke Hitler, der var Holstein-Rathlous fører. Han blev også og måske især dømt for at have "drevet tysk Propaganda", hvad han pure benægtede ved at insistere på, at der var en afgørende forskel mellem den tyske nazisme og nationalsocialismen i den danske aftapning, hvilket retten altså ikke goute-rede. Den opfattede tydeligvis talerne, artiklerne og digtene som handlinger og fandt vistnok også, at Holstein-Rathlou trods det forbehold over for partiets antisemitisme, han havde taget ved indmeldelsen, havde forsømt muligheden for at påvirke det på dette punkt.⁴⁰

Forsvarsskriftet har som motto et par strofer fra Thomas Kingos salme "Rettens Spiir det alt er brekked" fra 1689 og afrundes med funderinger over Albrecht Dürers tegning "Ritter, Tod und Teufel" fra 1513, oplagte identifikationspunkter vel for en stridsmand uden frygt og dadel, som har kunnet genkende sig i biskoppen, der måtte opleve, at majestæten berøvede ham den triumf, som vinterparten af "den forordnede Psalme-Bog" kunne være blevet.⁴¹

Holstein-Rathlous øvrige digtning

I forsvarsskriftet fra 1949 omtaler Holstein-Rathlou sit 1912-hel-tedigt om den østjyske kraftkarl Svend Fælding som "et af de mindst tyskvenlige Arbejder, vor Litteratur ejer".⁴² Svend Fælding er en Holger Danske-skikkelse af østjysk avl, gerne knyttet til herregården Aakjær. Folkesagnet har adskillige varianter. I en af dem doper en troldkvinde ham, så han får tolv mands styrke og bliver kapabel at hjælpe Jelshøj-trolden med at dræbe Borum Eshøj-trolden. Drikkehornet befinder sig angiveligt på Kulturen i Lund. Fælding viser også sine kræfter i tre folkeviser. I "Stærk Didrik og Holger Danske" (DgF 17) gør han sig bemærket i en krig mod tyskekongen, i "Svend Feldings Pilgrimsfærd" (DgF 31) fælder han på færd en jomfruædende trold, og i "Svend Felding og Dronning Jutte" (DgF 32) sender Dannerkongen ham til Tyskland for at afhente en prinsesse, der ved hjemkomsten beder om hans hoved på et fad, hvilket krav han dog undslipper ved at besejre Peder Kæmpe, hendes *bodyguard*. Fælding er altså en god jysk mand, så antitysk som nogen.⁴³

Digte (1914) indeholder patriotiske sange og mindedigte, bl.a. store digte om Henrik Gerner og Grundtvig og et (som en anmelder skrev) "særligt smukt" digt om *Bjovulf*-oversætteren Adolf Hansen. Slesvig er tydeligvis endnu ikke blevet et hovedtema. Jylland prises ganske vist som fødejord og for dejlighed og ælde (først Gefion fik jo Sjælland bakset på plads), og Uffes sværd og Thyras vold nævnes, og ligeledes, at "dansk Mål" er grænsekriteriet. Men læseren møder også familiefaderen, den filologiske galgenfugl og lejligheds-poeten, der bidrager til afsløringen af Margrethe-stenen i Riis Skov og til genindvielsen af Borgmestergården i Den Gamle By.⁴⁴

De slesvigske digte fra 1925 – med en titel, *Det forjættede Land*, der erindrer om, hvilken kraft Gud installerede i sit udvalgte folk – griber tilbage mod Den Store Krig, bl.a. med et hyldestdigt til Sorbonne-filologen Paul Verrier, der i århundredets begyndelse engagerede sig i det sønderjyske spørgsmål og under krigen sørgede for, at sønderjyder, der havnede i fransk fangenskab, blev sammenført i "egne" lejre. Samlingen har også en del mindedigte, bl.a. ét om historikeren T. Troels-Lund, der i hele sit forfatterskab

beflittede sig på at dulme sårfeberen fra Dybbøl. Men der er også megen national oprustningslyrik, f.eks. fra januar 1919 seks digte, der som optakt til afstemningen pirker til det feje og sløve danske folk, hvis ret går til Rendsborg, men hvis mod standser foran Flensborg. Og folkevår og jubelår blev det jo ikke til, de danske flensborgere blev sveget og henvist til trældom. Ikke overvættes poetisk, tør man mene. Meget poesi er der dog i "Længsel", om Flensborg-pigen, der drømmer sig mod nord, men indstiller sig på, at "den dejlige rød-hvide Dug" vil komme til at smykke hendes grav. Det himmelfaldne flag vajer i flere andre digte, jf. Fleming Conrads ovenfor nævnte iagttagelse.

Den anden Slesvig-samling, *Fra Als til Dannevirke* (1933), indledes med "Hedeby-Kvadet", s. 3-20, der påny, og nu måske bitrere, opridser situationen: retten er givet med blodet, men med viljen kniber det. Den radikale Zahle-regering kunne have udnyttet den tyske svaghed efter krigen, men har vist sig tyskvenlig, og næsten-bolchevikken Stauning er utilregnelig, ja, selv karakteristikken af H.P. Hanssen som en hædersmand klinger efterhånden hult og kalder på modifikation. Svigt altså over hele linjen. Medtaget i oversættelse fra tysk er adskillige digte af Kristiane Fischer (1896-1982), der sled så ivrigt for Genforeningen, bl.a. som bogudlånsbestyrer, at Harald Slott-Møller portrætterede hende til Grænseforeningens højborg Flensborghus. Samlingen afrundes med "Daabsstenens Drapa", en allitterationsopvisning med fokus på en af de fire såkaldte Hedeby-runesten, den, som Svend Tveskæg satte over hirdmanden Skarde. Digtet og dermed samlingen slutter: "Danmark til Danevirke!"

Ud paa Eftermiddagen (1937) – titlen finder sin forklaring i og med den beskedne samplings første digt, "Naar man bliver 50" – kommer med sine kun yderligere fem digte vidt omkring. Den italienske fascismes idol, digteren Gabriele d'Annunzio hyldes højtravende, mens vores egen afdøde folkemindeforsker Axel Olrik – en af Holstein-Rathlous universitetslærere – forvirrende tænkes at opstige til både Gudhjem og Gladhjem. En byvandring i Ribe afvikles efter guidebogen, med dvælen mindre ved Dagmarstatuen på Slotsbanken end ved den benfagre, i en amfora placerede Gærpige, som folkeviddet har døbt Bengær, og som er rejst til minde om fysiologen Emil Chr. Hansens ølbrygningsrevolution.

Udgivelser

I 1914 udgav Holstein-Rathlou et udvalg af, hvad han kaldte re-næssancetekster, i hvert fald tekster fra perioden 1650-1700, domineret især af Thomas Kingo og derfor interessant at lægge ved siden af disputatsen. Forordet lader forstå, at udgivelsesprincipperne har forskrækket Selskab for nordisk Filologi, der havde Johs. Brøndum-Nielsen som formand, en sandsynlig forklaring på den daværende docents vrangvilje i disputatssammenhængen.⁴⁵ Kingo-sektionen bringer foruden Niels Juel-mindedigtet og Valentin Korn-tilsviningen fem digte fra håndskrifter, en foregribelse af den forfatterskabskortlægning, som skete i og med disputatsen. Ligesom citaterne i denne er udvalgets samtlige digte sat med gotisk skrift.

Vergils hyrdedigte *Bucolica* (38 fvt.), oversat i 1639 af præsten og metrikeren Peder Jensen Roskilde som den første skandinaviske oversættelse af eklogerne og formentlig den anden oversættelse af klassisk-latinsk litteratur overhovedet, blev genudgivet af Holstein-Rathlou i 1909. Fra forbilledet Theokrit til Vergil skete der en forskydning i "symbolistisk" retning, idet scenen fra at være konkret-genkendelig blev til et abstrakt-idealiseret drømmeland, Arkadien. Roskilde forholder sig ikke til denne problematik, så lidt som Holstein-Rathlou, der tydeligvis betragter og behandler oversættelsen som et *dansk* 1600-talsværk.⁴⁶

Til udgivelserne tør man også regne "Jørgen Sorterups Ligprædiken over Peder Syv (1702)", der fremkom omtrent samtidig i *Danske Studier*, 1909, s. 34-50.

Oversættelser

Holstein-Rathlou indledte sin poetiske karriere med en oversættelse af den engelske senrenæssancepoet Robert Herrick (1591-1674). I to tempi med knap tredive års mellemrum blev en femtedel af *Hesperide-* og *Noble Numbers-*samlingernes o. 1300 digte (først 85, så 255) "udsat i Vers i Samtidens Maal og Metrum", en strategi, som forekom mindst én anmelder ret så barok. Herrick

forherliger den erotiske udfoldelse ud fra *carpe diem*-grundsætningen om, at alt er forbi, før man får set sig om; som hans berømte opfordring til jomfruerne lyder: "Gather ye rosebuds while ye may" ("Saml Rosen-Knupper, mens I kand, / Thi Tiiden stedse rinder; / Den Blomst, som smiiler nu, for sand! / Imorgen døed I finder").⁴⁷

Af Maurice Francis Egan, den amerikanske diplomat og estimerede katolske digter, besørgede Holstein-Rathlou en tosproget samling digte med dansk tema, hvor forordet pointerer, at de repræsenterer en anden amerikansk tradition end den, der finder udtryk i lyden af "Civilisationens tordnende Skove af Jærn og Sten", med et citat fra Johannes V. Jensens *Skovene* (1904) – nemlig den romantisk-klassiske Longfellow-tradition fra 1800-tallet, den "undertiden lidt spinkle, ofte dybe, altid rene og skønne poesi", som oversætteren afrunder sin karakteristik. Anderledes er det dog i Egans talrige romaner og noveller, af hvilke kun et par stykker foreligger på dansk.⁴⁸

Til sine oversættelsesarbejder henregner Holstein-Rathlou i forsvarsskriftet fra 1949 også *Bjovulf*. I selve udgaven er æren dog med rette tillagt afdøde Adolf Hansen, mens fuldendelsen rigtignok skyldes Holstein-Rathlou.⁴⁹

Allerede i 1937 indledte Holstein-Rathlou, hvad der skulle komme til at fylde en del i hans pensionisttilværelse: oversættelsen af nordiske skjaldekvad, i forlængelse af den mytologiske interesse, der allerede skimtedes i *Svend Fælding*-heltegedigtet og kom til at danne klangbund under mange af hans nationalsocialistiske digte. Det år fremkom Eysteinn Ásgrímssons middelalderlige Maria-kvad "Lilje, digtet paa islandsk c. 1340" i *Islandsk Aarbog*, s. 48-77, såvel som Sighvat Thordssøns "Aabenhjærtigheds-Kvadet, digtet for 900 Aar siden til Norges Konge Magnus, Olavs Søn" i *Folkung. Dansk-nordisk Tidsskrift*, s. 219-23. I *Islandsk Aarbog*, 1940, s. 86-93, fremkom en oversættelse af Arnórr Þórðarsons "Magnúsdrápa, kaldet 'Hrynhenda'". I 1950'erne udkom endelig *Balders Drapa. Et nordisk Digt i det gamle Versemål, Tabte Edda- og Skjalde-Kvad genfremstillede efter de bevarede Brudstykker og Oldnordiske Skjalde-Kvad, de fleste med danske Æmner*.

Interessen for bogkunst

Flere Holstein-Rathlou-publikationer vidner om interesse for bogtrykhåndværket, således allerede Herrick-oversættelsen fra 1907, men først og fremmest *Svend Fælding* og *Oldnordiske Skjalde-Kvad*. Sent i livet sammenbragte han et par håndfulde af sine egne bidrag til exlibris-genren i en tryksag, hvis dedikation (bl.a. til hedengangne lærere og venner som Ernst von der Recke, Gudmund Hentze og Agnes og Harald Slott-Møller) vidner om hans traditionsbaggrund. Han regnede sig også som ven af den tyskdanske heraldiker og gravør Friedrich Britze.⁵⁰

Emanuel Sejrs karakteristik

Viggo Holstein-Rathlou karakteriseres præcist og kærligt af Emanuel Sejr (1891-1980) i dennes erindringsbog om biblioteks- og kulturlivet i mellemkrigstidens Aarhus.⁵¹ De blev tilknyttet Statsbiblioteket omtrent samtidig og lagde begge i 1936 billet ind på overbibliotekarstillingen efter Vilhelm Grundtvig. Sejr trak skønt uden afsluttet akademisk uddannelse det længste strå, selv om Holstein-Rathlou med sin doktorgrad havde søgt audiens hos kongen for at fremme sin sag.⁵²

Erindringerne citerer indledningsvis en kollegaudtalelse: "Holstein-Rathlou har ingen interesse for, hvad der ikke interesserer ham." Skidt netop for en god bibliotekar! Han var ikke "videnskabsmand af natur" og ophørte efter Sejrs opfattelse med at være det med disputatsen. Og videre: hans vurderingsevne var mindre udviklet end hans huskeevne; som poet havde han "betydelige versifikatoriske anlæg", men besvær med at "fange poesien". Bedst var han som oversætter, især af ældre litteratur.

Emanuel Sejr samler trådene således: Holstein-Rathlou var ærkekonserverativ, ja reaktionær – og blev i tidens fylde "et hjælpeløst offer" for nazismen. At han kunne finde på at stikke sine kolleger, afvises blankt: "Han kunne ikke gøre en kat fortræd; han var bare så besynderlig naiv og gennemlevede tilsyneladende fuldkommen blåøjet hele udviklingen." Han var "et rart og helt

igennem elskværdigt menneske [...] i virkeligheden tolerant og forstående”, men ”forstokket og stædig, stupidt stædig”, når man trådte ham over tæerne. ”På en måde blev han aldrig rigtig voksen, men var som en stor, åndelig hvalpet dreng, der stædigt og uanfægtet vedblev at dyrke sine fikse ideer.”⁵³

Det hører med til billedet, at Holstein-Rathlous gerne, uanset årstiden, cyklede rundt i de århusianske gader iført tropehjelme.⁵⁴

Holstein-Rathlous bogudgivelser

- Hesperider. Det er Poetiske Stykker af Verdslige Sange.* Udg. af -. 1907. 74 + xxiv s.
Vergils Bucolica, oversat 1639 af Peder Jensen Roskilde. Trykkene fra 1639 og 1680 udg. med fortale, noter og eftertale af -. 1909. 98 s. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, 78).
- Bjovulf,* oversat af Adolf Hansen og efter hans Død gået efter og fuldført samt forsynet med en Indledning og en Oversættelse af Brudstykket om Kampen i Finsborg af -. 1910. xvi, 119 s.
- Svend Fælding. Dansk heltedigt i 20 sange (700 vers).* 1912. vi, 250 s.
 Digte. 1914. 66 s.
- Deliciarum manipulus Danicarum. Det er Dansk Renaissance Digtning. Eller Udvalgte Stykker af den Verdslige Danske Poesi mellem Arreboe og Holberg.* Udg. af -. 1914. xvi, 173 s.
- Maurice Francis Egan, *Danish Sonnets and other Poems.* Med Oversættelser til dansk af -. 1917. 46 s.
- Sangbog for de danske Rekyllkorps.* Samlet af -. 1917. 96 s.
- Om Thomas Kingo. Nogle Studier over hans poetiske Skrifter.* 1917. 191 s. (Disputats).
- Ene mod det myldrende gemene. Nogle Aktstykker vedrørende Dr. von Holstein Rathlous Disputats. Et typisk Tilfælde af et gement System.* Udgivet som et Angreb paa dansk Klikkevæsen af Erik Hansen og -. 1918. 43 s.
- (S.m. andre) *Rigets Sydgrænse. Tre historiske Vidnesbyrd.* 1919. 48 s. ("Grundtvig, Højskolen og Dannevirke", s. 37-48.)
- Aarhus. Historisk-topografisk Beskrivelse med Biografier.* Bind 1-3¹⁻². 1920-25. 1413 s. (Bind 1, 1920, 481 s.; bind 2, 1921, 288 s.; bind 3¹, 1923, 1-240 s., bind 3², 1925, iv, 241-644 s.).⁵⁵
- (S.m. andre) *Sandhedssøgerne i Aarhus. En række Aktstykker med Kommentar.* 1923. 14 s.
- Det forjættede Land. Slesvigske Digte.* 1925. 79 s.
- (S.m. Jørgen Wind) *Slesvig, vort elskede omstridte Land.* 1925. 30 s.
- (S.m. andre) *Mellem Flensborg Fjord og Ejderen.* Udg. af Ligaen D.D.D./Danmark-Danebrog-Danevirke. 1926. 232 s.
- Fremtidens Bibliothek.* 1930. 16 s. (Foredrag).
- De danske frivillige Korps. Historisk Fremstilling.* 1930. 279 s.
- Den jydsk Handelshøjskole, 1905 - 3. Maj - 1930. Kantate.* 1930. 12 s.
- Fra Als til Danevirke. Slesvigske Digte, ny Samling.* 1933. 76 s.
- Vaabenbrødreforeningen for Aarhus og Omegn. Et Festskrift 1859-1934.* 1934. 47 s.

- Robert Herrick, *Hesperider og Noble Numre*. 1935. 116 s.
- Ud paa Eftermiddagen. Lommebog for Flyvere, Husmødre, Sygeplejeelever, Svømmere, Skolebørn, Kontorister og Lærereinder. 1937. 22 s.
- Eysteinn Ásgrímsson, *Lilje. Digtet paa islandsk c. 1340*. 1937. 32 s. (Særtryk af *Islandsk Aarbog*, 1937).
- Sighvat Skjald Thords Søn, *Aabenhjærtigheds-Kvadet, digtet for 900 Aar siden til Norges Konge Magnus, Olavs Søn*. 1937. 7 s. (Særtryk af *Folkung. Dansk-nordisk Tidsskrift*, 1937).
- (S.m. andre) *Hekseri og Overtro gennem Tiderne*. Red. af William Sieverts. 1941. 341 s. (Heri: "Middelalder", s. 59-194, og "Heksevæsenet i Skønlitteraturen", s. 301-41).
- Thi kendes for U-Ret. Nogle Aktstykker der belyser Dommen over Dr.phil. Viggo J. von Holstein-Rathlou*. 1. og 2. oplag. 1949. 103 s.
- Balders Drapa. Et nordisk Digt i det gamle Versemål på Grundlag af Ældre Edda, Snorres Gylfaginning, Ulf Uggasons Husdrapa og Saxo*. 1953. 31 s.
- Tabte Edda- og Skjalde-Kvad genfremstillede efter de bevarede Brudstykker i Ældre og Yngre Edda, Sagaer, hos Snorre og Saxo o.a. Nu gendigtede paa Dansk i de gamle Former*. 1959. 32 s.
- Ex Libris. Et Udvalg af Viggo J. von Holstein-Rathlous Ex Libris 1916-1960*. 1960. 32 s.
- Oldnordiske Skjalde-Kvad, de fleste med Danske Æmner. Nu gendigtede paa Dansk i de gamle Former, restaurerede og med Oplysninger*. 1960. 32 s.
- Oldnordiske Skjaldekvad i dansk Gendigtning efter Finnur Jonssons Textudgave*. Manuskript, NKS 2573, 2°.

LITTERATUR

- Conrad, Flemming (2007). Viggo Julius von Holstein-Rathlous nationale digtning. I Henrik Blicher, m.fl. (red.), *Tænkesedler. 20 fortællinger af fædrelandets litteraturhistorie. Festskrift til Flemming Lundgreen-Nielsen* (s. 253-62). Reitzel.
- Dahl, Svend og Engelstoft, Povl (1959). *Dansk skønlitterært forfatterleksikon 1900-1950*, bd. 1 (s. 502-03).⁵⁶ Grønholt Pedersens Forlag 1959-64.
- Henningens, Lars N. og Hamre, Jørgen (1991). *Dansk biblioteksvirke i Sydslesvig – et bidrag til grænselandets kulturhistorie* (se registret). Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.
- Jensen, Thorkild Borup (1992). Besættelsestidens digte og sange som udtryk for national oplevelse og bevidsthed. I Ole Feldbæk (red.), *Dansk identitetshistorie*, bd. 4: *Danmark og Europa 1940-1990* (spec. afsnittet "Nazisternes digte og sange om Danmark og danskerne", s. 321-54). C.A. Reitzel.
- Johnsen, Axel (2005). *Dannevirke mænd og Ejderfolk. Den grænsepolitiske opposition i Danmark 1920-1940* (se registret).⁵⁷ Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.
- Johnsen, Axel (2007). Ene mod det myldrende gemene. Viggo Julius von Holstein Rathlou. I John T. Lauridsen (red.), *Over strengen – under besættelsen* (s. 352-77). Gyldendal.
- Johnsen, Axel (2019). *Grænsen, folket og staten. Grænseforeningens historie 1920-2020* (s. 79-83). Gyldendal.

- Lauridsen, John T. (2002). *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter* (s. 504, i kapitlet "DNSAP-leksikon"; jf. registret). Gyldendal.
- Ravn, Ole (1979). *Dansk nationalsocialistisk litteratur 1930-45. En introduktion* (s. 161-64). Berlingske.

NOTER

- 1 Om Gosmer Kirke, se *Danmarks Kirker. Århus Amt*, bind 5, 1983-87, s. 2747-94, spec. s. 2777-89 om Det Rathlouske og Det Schack-Rathlouske Gravkapel. Mens dette skrives, forbereder kirkens menighedsråd en flytning af de mornede trækister fra førstnævnte til kirkegården. – Om Rathlousdal, se Eric Pettersson, *Rathlousdal. En herregård i Odder*, 2012, 151 s. Godset omfatter i dag 800 ha skov og 450 ha landbrugsjord.
- 2 Wiedewelt udførte også syv mindestøtter til en lund, som J.O. Schack-Rathlou i 1777 indrettede i Rathlousdals have (jf. Anne Marie Skovfoged, *Sten- og billedhuggerarbejder i Rathlousdals Have*, 1982, 54 s.).
- 3 Netop ved overtagelsen i 1828 af stamhuset får Niels Rosenkrantz von Holstein ret til at føje -Rathlou til navnet. (Måske tør man tilføje, at just denne Niels' søster Vilhelmine Christiane Ulrica von Holstein-Rathlou i 1815 giftede sig med Johann Caspar de Mylius, stamherre til Rønninge Søgård, tipoldefar til dette tidsskrifts *founding father*).
- 4 Sophie er yngstebarnet på Elisabeth Jerichau-Baumanns maleri "H.C. Andersen læser Historien 'Engelen' for Malerindens Børn", 1862.
- 5 Den pinlige historie er fortalt af Jesper Laursen og Eva Schmidt i Moesgaard-publikationen *Herremanden. En adelig families storhed og fald*, 2013, 219 s. Titlens herremand er selvfølgelig stamherren Emil von Holstein-Rathlou. Jerichau-Baumann portrætterede ham i 1876, altså i forlovelsestiden, jf. s. 78. – Før ægteskabsindgåelsen blevet Sophie (Sophy) adlet – hvilket reglerne foreskrev, når den tilkommende var stamherre eller stod til at blive det.
- 6 På Hesselø (i Kattegat o. 25 km nord for Sjælland) lod Emil bygge bl.a. en jagtgård med stilistiske mindelser om den svenske maler Anders Zorns vikingepompøse hjem i Mora. (Også Villa Holsatia i Hou og Villa Bøgely i Odder, opført som enkesæder for moderen Julie von Leitner og søsteren Amalie von Buchvaldt, er arkitektonisk interessante).
- 7 Jf. *Det danske Sprog- og Litteraturselskab (stiftet 29. April 1911)*, 1911, 19 sider. (Trykt i 50 eks.).
- 8 Kristian Hvidt, *Forsker, furie, frontkæmper. En bog om Lis Jacobsen*, 1911, s. 169-70.
- 9 Hvidts datering s. 174 (24. april) er fejlagtig. Det var i øvrigt på Carl S. Petersens tilskyndelse, at Holstein-Rathlou indtrådte i selskabet.
- 10 DSL's Kingo-udgave, *Samlede Skrifter*, bind 1-7, ved Hans Brix, Paul Diderichsen og F.J. Billeskov Jansen [under medvirken af Kaj Bom, Erik Reitzel-Nielsen og Erik Sønderholm], udkom 1939-75 (fotografisk optryk 1975). Løftet til Holstein-Rathlou om at kreditere ham for registreringsarbejdet er yderst flygtigt indfriet i redegørelsen for principperne for tekstredaktionen (bind 1, s. xix), samt i kommentarbindet (bind 6A, 1965-74, s. v).
- 11 F.J. Billeskov Jansen har siden påvist, at det forholder sig anderledes, jf. Kingo, *Samlede Skrifter*, bind 6A, 1965-74, s. 227.

- 12 Bla. s. 113 et digt, som allerede figurerede i *Dansk Renaissance Digtning*, s. 133, med fejl, der kunne vække mistanke om, at det var over for denne tekst, at DSL i 1914 slog bremserne i.
- 13 Richard Petersen, *Thomas Kingo og hans Samtid*, 1887, 464 s. <https://dis-danmark.dk/bibliotek/909523.pdf>
- 14 Jf. Holstein-Rathlou, "Professor, dr.phil. Julius Paludan. Til hans 70 års fødselsdag", *Vor Fremtid. Tidsskrift for konservativt Nutidsarbejde*, bind 6, 1912-13, s. 513-29.
- 15 Jf. artikler i *Politiken* 11.-13. og 15. april, samt 14. august 1917.
- 16 Hele forløbet fra Holstein-Rathlous optagelse i Det danske Sprog- og Litteraturselskab hen over fjernelsen af ham fra Kingo-udgivelsen og frem til disputatsballaden er dokumenteret af Flemming Conrad og Frans Gregersen i *Projekt Danskfagets Universitetshistorie. Materialesamling/Sektion B: Doktordisputater i almindelighed*, 1983, s. 23-31 og 42-43. – Jf. pjecen *Ene mod det myldrende gemene*, 1918, 41 s., der er benævnt efter redaktør Erik Hansens bidrag, s. 26-38, som skildrer forløbet med brod mod *Politikens* og *Ekstra-Bladets* forfølgelse gennem et kvart århundrede af professor Paludan. Holstein-Rathlous egen redegørelse, "Hvordan jeg blev Doktor", s. 5-15, sprudler af overskud; Vilhelm Andersen og Johs. Brøndum-Nielsen stryges diabolsk med hårene, og over for Lis Jacobsen har han det angiveligt som P.A. Alberti over for sangfuglen Dagmar Hansen: "Ogsaa jeg smelter overfor saa megen Skønhed, Klogskab og Elskværdighed." S. 41 bibliograferes en række anmeldelser og debatindlæg. *Ekstra-Bladet* fik i øvrigt 15. april 1918 en dom ved Hof- og Stadsretten for sine injurier. – Jf. også Johs. Brøndum-Nielsen, "Filologiske Erindringer og Erfaringer", i Jørgen Larsen, m.fl. (red.), *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*, 1965, s. 21-22; i jubilæumssammenhæng ville Selskab for Nordisk Filologi udgive *Dansk Renaissance Digtning* i Holstein-Rathlous anretning, men Brøndum-Nielsen konstaterede en foruroligende fejlfrekvens, hvilket resulterede i, at renæssancedigtene udkom uden for selskabet, men også i, at DSL fik betænkeligheder – og altså gik til stålet. I denne forbindelse tegner Brøndum-Nielsen et miniportræt af Holstein-Rathlou, der fortjener viderebefordring: "Han og jeg kendte hinanden fra Universitetet, navnlig fra [Julius] Paludans Forelæsninger i Auditorium 1, hvor Holstein-Rathlou plejede at ankomme i sidste Øjeblik, en køn, kraftig Ungersvend, landligt sund af Krop og frisk af Lød, med raske frimodige Øjne, rød Butterfly, lidt skødesløs i Bevægelserne, en stor godmodig Grand Danois. [...] Mærkelig nok var der en tydelig gensidig Sympathi mellem Paludan og hans Elev Holstein-Rathlou, den ene lige saa tør og nøgternt-solid som den anden var friskfyragtig og letbenet."
- 17 Disputatsen, s. 10-50 ("Om Kingos Forfatterskab til Vægttersene"), spec. s. 27 ff.
- 18 Hans Brix, "Om de gamle danske Vægtters", *Nationaltidende* (aftenudgaven) 26. og 29. maj 1917. I del II jævnføres de danske vægtters med de tyske (som nævner "Nattens Omstrejfer og Voldsmænd", men er uden "Billedet af Rigets Fæstning og Kongens Sæde"). Jf. "De danske Vægtters", i Brix' *Analyser og Problemer. Undersøgelser i den ældre danske Litteratur*, bind 4, 1938, s. 257-70, hvor konklusionen er, at Kingo ikke var "nogen gemen Lappedigter". Vægttersene er aftrykt og kommenteret i Kingos *Samlede Skrifter*, bind 6B, 1974-75, s. 637-45, i afsnittet "Tekster af tvivlsomt Ægthed", hvor Brix' argumentation undermineres.

- 19 *Illustreret dansk Litteraturhistorie*, bind 1: *Fra Folkevandringstiden indtil Holberg*, 1929, s. 951-53.
- 20 Jf. V. Fausbøll (udg.), *Vægter-Versene i deres ældre og yngre Skikkelse*, 1862, 16 s. I efterskriften nævnes og rejseres Rasmus Nyerups teori om, at Anders Arrebo kunne være versenes ophavsmand.
- 21 Axel Johnsen, "Ene mod det myldrende gemene. Viggo Julius von Holstein Rathlou", i John T. Lauridsen, *Over strengen – under besættelsen*, 2007, s. 352-77. Bemærk, at overskriften er hentet fra Erik Hansens opsummering i 1918-pjecen om disputatssagen, jf. note 16.
- 22 Holstein-Rathlou var jødisk gift, jf. note 40. Hans udtalelser på mødet er ikke antisemitiske, men udslag af den i tiden gængse opfattelse, at den jødiske pengemagt og intelligens burde stækkes. At han faktisk udtalte sig omtrent som anført understøttes af, at referaterne i *Aarhus-Posten* og *Aarhus Stiftstidende* er nogenlunde enslydende på dette punkt. I øvrigt blev statsministeren C.Th. Zahle ofte beskyldt for at være jøde, bl.a. på lederplads i *Jyllands-Posten*. En artikelserie dér af Hans Jacob Hansen, den herostratisk berømte zoolog (dr.phil. i 1883 på en afhandling om fluens munddele), slutter med ordene: "Naar Jødernes Pengevæsen synker i et Land, taber Racen sin Indflydelse – hvad der herhjemme trænges en Del til." De Radikale blev af Hansen omtalt som "dette underlige, socialist-snobbede, tysklogrende, halv-nationale, nivellerende, akrobatagtige og indbildske Parti". – Som bekendt udkrystalliserede det politiske modsætningsforhold sig i Påskekrisen i marts 1920.
- 23 Jf. Ove Korsgaard, *Grundtvig rundt. En guide*, 2018, s. 32 f.
- 24 Denne skulle, mente de, logre for regeringen, men fastholde Dannevirkesynspunktet, og i øvrigt ledes diktatorisk, efter førerprincippet; det nationale, ikke det parlamentariske, skulle være i fokus.
- 25 Jf. Holstein-Rathlou, "Flensborghus Bogsamling, Biblioteksvæsnets i Nord-slesvig", i L.P. Christensen (red.), *Grænsebogen*, Flensborg 1923, s. 85-99, samt Axel Johnsen [note 21], s. 359-61. Holstein-Rathlous "muldvarpearbejde" fik de moderate i Sønderjysk Forening til at falde ham i ryggen, hvorefter han trak blank i endnu en polemisk pjece, *Sandhedssøgerne i Aarhus*. Den aggressive biblioteksindsats blev naturligvis af hans edssvorne meningsfæller fortolket positivt. F.eks. hedder det i Toftlund-lægen Aage Lauensgaards magtfulde forsvarsbrev, citeret s. 34-38 i *The kendes for U-Ret* (jf. nedenfor), at han blev "en af de mest fremtrædende Pionerer for den Danskhed, der nu [altså efter Anden Verdenskrig] uimodstaaeligt vælder frem i hele den gamle danske Landsdel mellem Flensborg og Ejder".
- 26 Ligaen Danmark – Dannebrog – Dannevirke hedder nu Slesvig-Ligaen, og medlemsbladet udkommer stadig.
- 27 Så sent som i 1949 påberåbte Holstein-Rathlou sig "hele Slesvig dansk"-synspunktet, jf. *Thi kendes for U-Ret*, s. 29.
- 28 På ansøgningseskemaet anførte han, at han ikke delte partiets antisemitisme, og at han var medlem af Ligaen D.D.D.; han må have ment, at også DNSAP stilede mod at få grænsen skubbet mod syd. – Ved Folketingsvalgene i 1939 og 1943 fik Holstein-Rathlou i Aarhus Amtskreds 412 og 896 stemmer (af hhv. 1388 og 1883 partistemmer).
- 29 Jf. *Dansk litteraturhistorie*, bind 7: *Demokrati og kulturkamp, 1901-45*, 1984, s. 552, hvor Stalingrad-digtet eksemplificerer, hvordan Holstein-Rathlou og

- andre "hentede trøst i postulatet om, at nazismen skulle være en genoplivning af den oldnordiske kultur". Afsnittet er skrevet af Hans Jørn Nielsen.
- 30 Narva, Estlands tredjestørste by, hvor tyske tropper – inkl. Regiment 24 Danmark, dvs. resterne af det i maj 1943 opløste Frikorps Danmark – i februar 1944 blev angrebet og besejret af russerne.
- 31 Thorkild Borup Jensen, "Besættelsestidens digte og sange som udtryk for national oplevelse og bevidsthed" = Ole Feldbæk (red.), *Dansk identitetshistorie*, bind 4: *Danmark og Europa 1940-1990*, 1992, spec. afsnittet "Nazisternes digte og sange om Danmark og danskerne", s. 321-54.
- 32 Disse to forfatters sager ved den såkaldte Æresret er også gennemgået af Arne Hardis i *Æresretten. Dansk Forfatterforening og udrensningen af de unationale 1945-52*, 2003. Foreningen ekskluderede 17 af de 26 forfattere, der fik deres forhold endevendt ved Æresretten. Harald Bergstedt, Svend Borberg, Erling Bache og Knud Nordentoft fik tillige deres sager domstolsbehandlet. – Til et andet hjørne af det samme hegn er der adgang via Claus Brylids 2009-essay "Danske fortrængninger. Sagen om 'Ringene' og prominente danskers forholdsproblemer", optrykt i hans *Min besættelse. 50 års livtag med historien*, 2015, s. 159-78, samt nu også via Pernille Stensgaards *Selvste Gylendal – en historie*, 2020, kapitlet "Erobringen, 1939-54", dvs. s. 11-81 (samt s. 400-02).
- 33 Korps Westenholtz, stiftet 1908 af Karen Blixens berømte 'Onkel Aage', den afrikanske farms reelle ejer, omtales af Holstein-Rathlou som "Faderen til hele den frivillige Korpsag", jf. *De danske frivillige Korps*, 1930, s. 87-94. Adskillige artikler af Aage Westenholtz aftrykkes i bogens historiske indledning (s. 14-30 og 32-39). Medtaget er også nogle numre fra den korpsangbog, som Holstein-Rathlou udgav i 1917, samt Valdemar Rørdams slagsang til korpserne og Holstein-Rathlous mindedigt for T. Troels-Lund, der var formand for korpsernes centralkomité. – Westenholtz finansierede senere, i 1919, Dansk-Baltisk Auxiliær Corps, et kompagni på 213 mand, der støttede estererne i deres frihedskamp mod bolsjevikkerne (jf. Mikkel Kirkebæk, *Den yderste grænse – danske frivillige i de baltiske uafhængighedskrige 1918-1920*, 2019; 1208 s.). Bl.a. deltog Max Arildskov, som endnu senere, i 1925, stiftede Grænsbeværnet/Jydske Værn, der frem til 1930 modtog økonomisk støtte fra Westenholtz. Arildskov blev siden, dog kortvarigt, et fremtrædende DNS-AP-medlem og var en uforsonlig jødehader. Han blev ekskluderet efter partiets dårlige valg i 1943 og stiftede straks efter det stærkt pronazistiske parti Det Nye Danmark og indtrådte i ledelsen af det med Schalburgkorpset forbundne Folkeværn, der skulle imødegå den forventede bolsjevikinvasion.
- 34 Jf. *Æstetik og Udvikling. Efterskrift til Den lange Rejse*, 1923, s. 119 f.: "Hagekorpset valgte jeg ikke, det er knyttet til Forestillinger om et arisk Begreb, som jeg ikke tror paa og til halvdannede Raceteorier, Konkurrence-Anthropologi, Hadets Sæd, jeg ikke deler." I stedet valgte Jensen triskelen.
- 35 Jf. *Thi kendes for U-Ret*, s. 91, samt Ditlev Tamm, *Retsopgøret efter besættelsen*, 3. udgave, 1997, s. 196 (brev af 20. januar 1946 fra Holstein-Rathlou til Svenning Rytter).
- 36 Hvad frakendelse af "almen tillid" indebar, er præciseret af Margit Værum i *Og landsforræderne fik deres velfortjente straf*, 2010, s. 144.
- 37 F.eks. skulle Holstein-Rathlou have indvilliget i på biblioteket at udpege Gustav Albeck (der da var ved at afslutte sin disputats *Knyttinga. Sagaerne*

- om Danmarks Konger) for et par tyskerhåndlangere, så de kunne arrestere ham. Jf. *Aarhus Stiftstidende* 27. juni 1945 ("Holstein-Rathlou skulde udpege Magister Albeck for Morderbanden") og 3. juni 1946 ("Retsopgøret. Nazisten med hagekors på kagerne og en jødisk kone").
- 38 Holstein-Rathlou henviser i forsvarsskriftet indledningsvis til "det bolsjevistiske Tryk" som sit livs afgørende erfaring, ligesom også tilfældet var for andre, "ingenlunde de ringeste eller naiveste Aander": Sven Hedin, Knut Hamsun, Valdemar Rørdam, Harald Bergstedt, Carl Roos, Fr. Vinding Kruse og Kaj Munk. På denne baggrund skitserer han derpå (s. 13 ff.) sit virke på fire områder: forsvaret og de frivillige korps; det slesvigske spørgsmål; den videnskabelige, litterære og bibliotekariske virksomhed; det politiske liv. – Skriftet citerer med en vis skadefryd regeringens opfordringer til samarbejde med besættelsesmagten (fra erklæringen af 8. juli 1940 og fremefter, med opbakning fra 94 % af stemmerne ved valget 23. marts 1943), efterlevet til punkt og prikke af Holstein-Rathlou, der da også s. 94 kan konkludere: "Hvis det om Landsforræderi sig drejer, / *Snehvide* er mod mig en Skorstensfejer."
- 39 John T. Lauridsen bemærker i *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter*, 2002, s. 505, at Holstein-Rathlous medlemskab af Storrådet nærmest kan ses som "en understregning af dets manglende politiske betydning". Jf. s. 16, om Frits Clausens "betydningsløse storråd". Dette svarer ganske til Holstein-Rathlous egen redegørelse i *The kendes for U-Ret*, s. 25 f., 38 f. og 45 f.; angiveligt deltog han kun i ét Storrådsmøde. – I øvrigt indebar nogle straffelovsjusteringer af 29. juni 1946, at alle storrådsmedlemmer var straffskyldige.
- 40 Holstein-Rathlou havde i 1906 giftet sig med Elisabeth Goldschmidt (1887-1971), datter af Johannes Adolph Goldschmidt og Anna Marie Vilhelmine de Meza og altså barnebarn af digteren M.A. Goldschmidt. Ægteparret fik syv børn, af hvilke de fem fik mellemnavnet de Meza. Det kendteste medlem af denne jødiske slægt er Christian Julius de Meza, der som overgeneral beordrede rømningen af Dannevirke 5. februar 1864. – Aage Lauensgaard pointerer i det i forsvarsskriftet aftrykte brev, at Holstein-Rathlou "overalt, hvor Lejlighed gaves", havde distanceret sig fra den tyske antisemitisme. Jf. smst. s. 77-80, hvor en kuldsejlet plan om en forskningsantologi med biografier over fremtrædende danske jøder fremlægges. – Det forhold, at DNSAP i 1939 opstillede Holstein-Rathlou ("Jødemanden") til Folketinget, fik i øvrigt det rabiat-antisemitiske parti NSAP under Aage H. Andersens ledelse til at beskyldte DNSAP for forræderi, jf. Ole Ravn, *De danske førere. Fascistiske og nationalsocialistiske partier og førere i Danmark 1922-1945*, 2018, s. 338; modsat Holstein-Rathlous ægteskab havarerede Andersens, idet hustruen ikke kunne følge ham i yderlighederne, stillet til skue i det af Besættelsesmagten subsidierede ugeblad *Kamptegnet*.
- 41 Efterskriften om Albrecht Dürer-tegningen har Holstein-Rathlou genbrugt fra afhandlingen "Om hekseprocesserne" i William Sieverts (red.), *Hekseri og Overtro gennem Tiderne*, 1941, s. 59-194 og 301-41.
- 42 *The kendes for U-Ret*, s. 18. Holstein-Rathlou har funderet videre over helte-digtets tema i artiklerne "Svend Fælding. Sagn og sange, minder og meninger", *Aarbøger, udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift*, bind 6, 1913, s. 47-80, og "Svend Fælding. En mythologisk hypothese", *smst.*, bind 15, 1922, s. 110-21. Det Kongelige Bibliotek Aarhus har særtrykkene indbundet sammen, og

- også sammen med en folder med citater af "de fremkomne kritikker", hvori næstendebutanten løftes til skyerne af Valdemar Rørdam ("djærtvt og frit stamper Versene sig frem; lyst og stridt er Sindelaget i dem"), Alfred Ipsen ("der er en naiv Skønhed og Oprigtighed over disse Vers, som gør dem klassiske"), Johannes Jørgensen ("en god Danskers Sang til sit Lands Pris") og flere andre. Den mytologiske hypotese fra 1922 konkluderer, efter fantasifulde mellemregninger, at Felding står for "lyset mod mørket, Dansken mod Tysken", at han er "vogteren af vor ældgamle Ejder-grænse", osv.
- 43 Sagnfiguren har i nyere tid givet navn til Odd Fellow-loge 73 Svend Fælding, der pudsigt nok har hjemme i Holsteinsgade i Odder.
- 44 *Digte* indeholder også et par oversættelser af Maurice F. Egan (jf. note 48) og ét af den tyske patriotiske digter Max von Schenkendorf (1783-1817). Holstein-Rathlou har også oversat versene i Gilbert Parkers roman *Sværdets Spor*, 1915.
- 45 Simon Skovgaard Boeck har gjort mig opmærksom på, at Johs. Brøndum-Nielsen i sit bidrag til *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede* (1965) har beskrevet processen op til Selskab for Nordisk Filologis forkastelse af bogen. Indklæbet er en seddel med trykfejl og rettelser, samt en "Efter-skrift", der pointerer: "For disse trykfejl og fejltagelser, som jeg på en alt andet end hensynsfuld måde er bleven gjort opmærksom på, beder jeg den skønsumme og velvillige læser om tilgivelse, bedende ham betænke: *errare humanum est.*" Og herefter to strofer: Kingos kendte dedikation i nogle eksemplarer af den bandlyste Vinterpart, "Gak, hude-fletted Bog", osv., og af egen avl "Vent ey Retfærdighed hos dem, Du haver tirket", osv. En reklametekst for bogen på disputatsomslaget gentager disse strofer.
- 46 Oversættelsens originaltitel er *Bucolica*. *Det er Vergilii Hyrdevers paa Danske Rim saa egentligen udsette, at den Latinske Text der ved letteligen kand forstaaes*. Jf. i øvrigt Mathilde Skoie, "Didactic Translation. The First Scandinavian Translation of the 'Ecloges': Peder Jensen Roskilde, 'Bucolica' (1639)", *Sym-bolae Osloenses*, bind 83:1, 2008, s. 104-19 (tilgængelig online).
- 47 I 1907-udgaven gør Holstein-Rathlou et nummer ud af at tilskrive Ribe-præsten Jørgen Lauridsen Fog (1631-1710) oversættelsen (s. i-vii). I 1935-udgaven beder han om tilgivelse for at have skubbet Fog foran sig (s. 116). I øvrigt taler han om *Hesperides and Noble Numbers* som Herricks "eneste Bog", men strengt taget udgav han to, *Noble Numbers*. Or *Pious Pieces* i 1647 og *Hesperides*. Or *Works both Humane and Divine* i 1648. Citatet fra "Bruug Tiden, Smaapiger" er fra 1935-udgaven, s. 31. 1907-udgaven blev ærefuldt anmeldt af Adolf Hansen (jf. note 49) i *Det ny Aarhundrede*, bind 8, 1907, s. 228-33, 1935-udgaven mindre ærefuldt af Kai Friis Møller, jf. optrykket "En Barok-Digter og en barok Oversætter", i hans *Skribenter og Bøger*, 1942, s. 71-74.
- 48 Maurice F. Egan (1852-1924) var sit lands ambassadør i Danmark 1907-17 og således involveret i salget til USA af De Dansk-Vestindiske Øer. Et salg, som Holstein-Rathlou gjorde indsigelse imod i 1916-digtet "Skal vi sælge vort Land?" (hvori den typiske linje "Dér, hvor Dannebrog staar, dér vi stryger det ej!").
- 49 Adolf Hansen (1850-1908), dr.phil. 1883, docent i engelsk filologi, var en flittig litteraturhistoriker og en agtet oversætter af klassisk-engelsk litteratur. Den af Holstein-Rathlou færdiggjorte *Bjovulf*-oversættelse fik ubetinget ros

- i en anmeldelse af Axel Olrik (*Danske Studier*, 1910, s. 112-13). En ligeledes meget positiv anmeldelse af Marius Kristensen er ikke lokaliseret. Andreas Haarder nævner Hansen i sin disputats *Beovulf. The Appeal of a Poem*, 1975, men kun *en passant*.
- 50 I udvalget er jeg faldet over et exlibris for Emmy Willemoes (1929-72), datter af *Ribe Stiftstidendes* redaktør Carl d'Obry Willemoes, som Holstein-Rathlou kendte fra Grænseforeningens hovedbestyrelse. Hun var min fransklærer på Ribe Katedralskole, under krigen impliceret i modstandsarbejde, og er i øvrigt kendt af læsere af Hans Edvard Nørregård-Nielsen erindringsbind *Riber Ret. Et tidsbillede*, 2001. Exlibris-dateringen er 1945. (Holstein-Rathlou kerede sig også om Statsbibliotekets exlibris-samling, jf. en pligtafleveringspræcisering over tre sider i *Exlibris-Revuen*, 1920; et særtryk figurerer i Det Kongelige Bibliotek Aarhus – som bog! Han var i 1941 blandt stifterne af Dansk Exlibris Selskab, der ekskluderede ham i maj 1945.) – At Holstein-Rathlou også besad et vist kalligrafisk mesterskab, attesterer Johs. Brøndum-Nielsen i erindringsartiklen fra 1965 (jf. note 16); hans brugervejledningsopslag på arbejdspladserne var ”smukt kolorerede palæografiske Imitationer”. Efter eget sigende kom han ind i DNSAP’s Storråd, fordi han havde en smuk håndskrift.
- 51 Emanuel Sejr, *Biblioteks- og kulturliv i Århus. Erindringer*, 1977, s. 155-59.
- 52 Herudover vides Holstein-Rathlou at have været ansøger til det professorat, som i 1935 blev givet til Ejnar Thomsen, hvis konkurrenceafhandling *Barokken i dansk digtning* udkom så sent som i 1971 på initiativ af Erik Sønderholm. I *Thi kendes for U-Ret* oplyser Holstein-Rathlou, at han qua barokspecialist beredvilligt ydede konkurrenten Thomsen bibliotekarisk assistance, ligesom han hjalp den fra Hamborg flygtede jøde Walter Berendsohn med afhandlingen *Der lebendige Heine im germanischen Norden*, 1935. Ingen forskelsbehandling, altså, som ellers antydet under retsopgøret. Thomsens bog krediterer ikke Holstein-Rathlou for håndsrækningen. I øvrigt blev han ligesom seks andre ansøgere forment adgang til selve konkurrencen (trods disputatsen, den formelle kvalifikation); kun Georg Christensen, Emil Frederiksen, Henning Kehler og altså Ejnar Thomsen udgjorde slutfeltet.
- 53 Holstein-Rathlou omtales med nedladende sympati også i Larsen-Ledets erindringer (*Mit Livs Karrusel*, bind 8: *Dumpekandidat m.m.*, 1955, s. 108-10) – som brav og hæderlig, men også som barnlig og tåbelig, altid opsat på ”Sjov i Gaden”.
- 54 Med bibelsk hjemmel siger man, at fædrenes synder nedarves på børnene. I essayet ”Den poetiske besættelse”, oprindeligt skrevet til antologien *Ung i Århus*, 1964, fortæller Tage Skou-Hansen om, hvordan han under en gymnasiefest kom til at lægge an på en smuk bænkevarmerpige og bagefter – orienteret om, at hendes far var nazist – ser det som et nationalt syndefald. Der er ikke sat navn på, men indforståede kredse klarede sig vist fint uden. Jf. optrykket i *Det midlertidige fællesskab. Kritisk prosa fra 40'erne til 70'erne*, 1972, spec. s. 14-16.
- 55 En selvbiografisk notits (bind 1, s. 304) oplyser bl.a.: ”Jeg har, ved aabent at sige det, jeg anser for Sandhed, gjort mig inderlig forhadet af enkelte Fanatikere og en stor Del smaatskaarne Sjæle.”
- 56 Her oplyses bl.a., at Holstein-Rathlou har ydet bidrag til mere end 30 dagblade, tidsskrifter og årspublikationer. Blandt hans udgivelser nævnes *Dan-*

- 57 *ske Røster Nord og Syd for Aaen*, fire hæfter á 48 sider, 1919, hvori kun oplyses, at de er udgivet af "en Kreds af danske Mænd"; titlerne er: *I den ellefte Time*, *Endnu er der Tid*, *Det ringer tredje Gang* og *Slesvigs Land genvundet!* – Det vides, at han var medlem ikke blot af adskillige politiske og paramilitære organisationer, men også af flere faglige, bl.a. Selskab for germansk Filologi (1910-12), Det danske Sprog- og Litteraturselskab (1911-45), Historisk Samfund for Aarhus Stift (1915-44) og Humanistisk Samfund i Aarhus (til 1945). Spec. henvises til kapitlet "Problembarnet i Århus", s. 77-90. Overskriften refererer til Grænseforeningens århusianske lokalafdeling, hvis majoritet var regeringsvenlig og reelt ikke brød sig om Dannevirke-folkene.